

Kształtowanie postawy przedsiębiorczości wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych jako przygotowanie do aktywności na rynku pracy

STRESZCZENIE

Szkoła w XXI wieku nastawiona jest nie tylko na działalność dydaktyczną, ale także na kształtowanie umiejętności przydatnych w społeczeństwie opartym na wiedzy. Celem referatu jest ukazanie wagi kształtowania postawy przedsiębiorczości wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych w odniesieniu do aktualnych wymogów rynku pracy. W pierwszej części referatu opisano, czym charakteryzuje się postawa przedsiębiorczości – jakie cechy posiada człowiek przedsiębiorczy, na czym polega kształtowanie takiej postawy oraz czemu służy takie działanie. Następnie analizowane są sposoby promowania przez szkołę postawy przedsiębiorczości u uczniów, a także to, jakie praktyczne umiejętności nabywają oni w trakcie zajęć oraz podczas uczestnictwa w życiu szkoły. W dalszej części pracy przedstawiono sposoby kształtowania postawy przedsiębiorczości, rolę nauczyciela w tym procesie oraz przedsiębiorcze podejście do kształcenia. Ważnym elementem jest wyszczególnienie, jakie przeszkody w kształtowaniu takiej postawy można napotkać – ograniczenia wynikające z programu nauczania, nieodpowiednia postawa nauczyciela w stosunku do ucznia oraz procesu nauczania czy też marginalizacja przedmiotu przedsiębiorczość. Ostatnia część referatu jest poświęcona umiejętnościom aktualnie najbardziej pożądanym na rynku pracy. Zaproponowane zostają wskazówki dotyczące tego, w jaki sposób szkoła mogłaby efektywniej wdrażać uczniów do aktywnego uczestnictwa w nim.

→ **SŁOWA KLUCZOWE** – PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ, RYNEK PRACY, MŁODZIEŻ, SZKOŁA, KSZTAŁCENIE

SUMMARY

Shaping Entrepreneurial Attitudes among Secondary School Students in Preparation for the Labor Market Activity

The School is, in the twenty-first century, geared not only for teaching, but also to develop skills useful in a society based on knowledge.

The aim of the article is to show the importance of developing entrepreneurial attitudes among secondary school students in relation to the current requirements of the labor market. In the first part of the article the author describes what characterizes the attitude of entrepreneurship – what qualities a man enterprising, what is the formation of such an attitude, and what is an effect. Then the author analyzed ways to promote entrepreneurial attitudes by school pupils and the practical skills they acquire during the course and during participation in school life. In the following part of the paper the author presents ways of shaping entrepreneurial attitudes, the role of the teacher in this process and an entrepreneurial approach to education. An important element is to identify the obstacles that stand in the formation of such attitudes – the restrictions resulting from the curriculum, poor attitude of the teacher in relation to the learner and the learning process, or the marginalization basics of entrepreneurship. The last part of the article is devoted to the skills currently most desirable in the labor market and are offered guidance as to how the school could effectively implement the students to actively participate in it.

→ **KEYWORDS** – ENTERPRISE, LABOR, YOUTH, SCHOOL, EDUCATION

Wstęp

Charakterystyczne zjawiska społeczne, występujące w ostatnich latach, takie jak starzenie się społeczeństwa, migracje, stale utrzymujące się bezrobocie (a co za tym idzie, również ryzyko wykluczenia społecznego) oraz skomplikowane drogi kariery zawodowej, są punktem wyjścia do refleksji nad kompetencjami, które byłyby najbardziej przydatne młodym ludziom rozpoczynającym swoją karierę zawodową¹. Taka sytuacja skłania także nauczycieli uczących na różnych szczeblach edukacji do zastanowienia się nad metodami, które mogłyby lepiej przygotowywać uczniów do aktywności na rynku pracy. Aby jednak taka sytuacja zaistniała, pojawia się potrzeba ciągłej aktualizacji programów nauczania dostosowanych do przemian, jakie zachodzą w społeczeństwie, a także współpracy różnych środowisk, w których młody człowiek przebywa – między innymi szkoły, środowiska lokalnego, rodziny i innych instytucji bezpośrednio związanych z uczniem, takich jak świetlice środowiskowe, Kościół, kurator sądowy i inne. Biorąc pod uwagę fakt, że kształtowanie postawy

¹ Por. T. Rachwał, *Ocena projektu zmian podstawy programowej podstaw przedsiębiorczości*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2009/5, s. 352.

przedsiębiorczości u dzieci powinno się pojawiać już od najmłodszych lat, główny nacisk należałoby położyć na młodzież uczęszczającą do szkoły ponadgimnazjalnej, która stoi u progu dorosłości i tym samym powinna być odpowiednio przygotowana do podjęcia pracy zarobkowej. Na czym jednak polega postawa przedsiębiorcza i w jakich zachowaniach się przejawia?

Pojęcie „przedsiębiorczości”

Jak podaje T. Brzozowski, terminu „przedsiębiorczość” nie da się jednoznacznie, wyraźnie zdefiniować. Wielość różnych określeń tego pojęcia przytaczanych w publikacjach socjologicznych, psychologicznych czy ekonomicznych sprawia, że staje się ono terminem polisemicznym². Według jednej z definicji, przedsiębiorczość to pewna cecha lub sposób zachowania się, charakterystyczny dla człowieka, który wykazuje gotowość do rozwiązywania problemów w sposób twórczy, dostrzega szanse i okazje, które mu się nadarzają, stosuje pomysły i nowatorskie rozwiązania oraz umie się przystosować do zmieniających się warunków gospodarczych, środowiskowych itp.³

Kształtowanie przedsiębiorczości przygotowuje do różnych sytuacji życiowych, wyposaża w wielostronne umiejętności dające narzędzia do rozwiązywania problemów⁴.

W związku z tematyką niniejszego artykułu najistotniejsze będzie określenie „przedsiębiorczości” jako pewnej postawy. Można ją określić jako

aktywność i działanie podmiotu na rzecz zmiany swoich warunków życia. Jest postawą zmienną i zależną od stopnia edukacji, świadomości, doświadczenia, a także od warunków⁵.

² Por. T. Brzozowski, „Przedsiębiorczość” – pojęcie polisemiczne czy niewłaściwie rozumiane? Próba systematyzacji, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2007/3, s. 196.

³ Por. E. Pielak, *Przedsiębiorczość w edukacji szkolnej*, w: *W kręgu wychowania i pracy*, red. L. Marszałek, A. Solak, Warszawa 2010, s. 151.

⁴ H. Wąsik, *Nauczanie przedsiębiorczości w kontekście integracji europejskiej*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2010/6, s. 487.

⁵ T. Brzozowski, „Przedsiębiorczość” – pojęcie polisemiczne czy niewłaściwie rozumiane? Próba systematyzacji, art. cyt., s. 201-202.

Człowiek przedsiębiorczy posiada zatem wiele cech przydatnych na obecnym rynku pracy, wymagającym od pracowników kompetencji, w wyniku których mogą oni osiągać lepsze rezultaty. W kształtowaniu wyżej wymienionych cech zasadniczą rolę odgrywa szkoła oraz środowisko rodzinne młodego człowieka.

Szkoła jako miejsce rozwoju kompetencji przedsiębiorczych

W trakcie uczęszczania do szkoły uczniowie powinni rozwijać różne kompetencje. Według jednego z podziałów możemy wyróżnić kompetencje: kierownicze, społeczne, osobiste oraz typowo przedsiębiorcze. Wśród kompetencji kierowniczych zostały wymienione następujące umiejętności: rozwiązywania różnorodnych problemów, planowania, podejmowania decyzji, komunikowania się z innymi ludźmi oraz przejmowania odpowiedzialności za swoje słowa i czyny. W ramach kompetencji społecznych u uczniów powinna się wykształcić umiejętność współpracy z innymi, wykonywania powierzonych zadań oraz tworzenia sieci kontaktów. Dzięki nauce w szkole uczniowie powinni także nabywać pewności siebie, wiary w swoje sukcesy, dowiedzieć się, w jaki sposób się uczyć oraz wykreować zdolność do autonomicznego, krytycznego myślenia. Te umiejętności możemy zaliczyć do poziomu kompetencji osobistych. Natomiast do typowo przedsiębiorczych kompetencji należą: aktywność, kreatywność, ocena ryzyka wynikająca z realizacji swoich pomysłów i projektów⁶.

Niektórzy autorzy wyróżnili tak zwane kompetencje biznesowe, w których skład wchodzi: kompetencje społeczne, osobiste (nawiązujące do postawy przedsiębiorczości) oraz kompetencje w zakresie wyposażenia w wiedzę ekonomiczną. W Polsce kompetencje te kształci się głównie na lekcjach języka polskiego, wiedzy o społeczeństwie, historii czy przysposobienia do życia w rodzinie⁷.

⁶ Por. H. Wąsik, *Nauczanie przedsiębiorczości w kontekście integracji europejskiej*, art. cyt., s. 489.

⁷ Por. S. Kurek, T. Rachwał, M. Szubert, *Kształtowanie kompetencji biznesowych uczniów gimnazjum w świetle opinii nauczycieli na podstawie wyników badań prowadzonych w ramach europejskiego projektu FIFOB*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2012/8, s. 24.

Wchodzące w skład kompetencji osobistych i społecznych umiejętności: identyfikowania własnych słabych i mocnych stron, autoprezentacji, pracy w zespole, a także w zakresie komunikacji interpersonalnej, są podstawowymi kompetencjami warunkującymi funkcjonowanie każdej jednostki w społeczeństwie i jej aktywność w życiu społecznym⁸.

Kompetencje te są także immanentną cechą możliwości zaistnienia bądź uczestniczenia w przyszłości na rynku pracy. Obecnie pracodawcy poszukują nie tylko osób z odpowiednim wykształceniem i umiejętnościami, ale również tych, które będą w stanie rozpoznać misję firmy oraz odnaleźć swoje miejsce w zespole współpracowników.

W dzisiejszych czasach wiele trudności sprawia uczniom określenie swoich mocnych i słabych stron, co jest niezwykle przydatne przy wyborze szkoły ponadgimnazjalnej oraz jej profilu. Zadaniem nauczycieli jest zatem pomoc w rozpoznaniu takich cech, ponieważ

pochopny i nie do końca przemyślany wybór, na przykład przedmiotów realizowanych w liceum w rozszerzonej wersji programowej czy też zdawanych w ramach egzaminu maturalnego, może istotnie utrudnić realizację marzeń o wykonywaniu określonego zawodu⁹.

Wprowadzie na poziomie gimnazjalnym uczniowie niekoniecznie muszą mieć jasno sprecyzowane cele życiowe, jednakże dzięki wsparciu pedagogów, nauczycieli i rodziców jesteśmy w stanie obrać przynajmniej profil późniejszej edukacji. Nie powinno się wtedy również wymagać decyzji od ucznia co do jego przyszłości na rynku pracy. Jednakże wychwycenie szczególnych cech osobowości, mocnych i słabych stron oraz predyspozycji ucznia już na poziomie szkoły podstawowej czy gimnazjalnej sprawi, że podczas dalszej edukacji łatwiej będzie monitorować jego postępy i w efekcie dostosować cele szczegółowe przedmiotów związanych z przedsiębiorczością już w szkole ponadgimnazjalnej.

⁸ Por. W. Kilar, S. Kurek, T. Rachwał, *Kształtowanie kompetencji osobistych i społecznych w szkolnictwie zawodowym dla sektora handlu detalicznego w świetle opinii partnerów społecznych*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2013/9, s. 277.

⁹ T. Rachwał, *Ocena projektu zmian podstawy programowej podstaw przedsiębiorczości*, art. cyt., s. 358.

Na kształtowanie postaw przedsiębiorczych wpływ ma także środowisko rodzinne – przydzielanie dziecku określonych zadań do wykonania, zachęcanie do samodzielności w działaniu i myśleniu oraz prowadzenie dyskusji na różne tematy, by młody człowiek nauczył się argumentować swoje poglądy. Problem pojawia się wtedy, gdy któryś z rodziców wykazuje postawę nadopiekuńczą, wyręczając dziecko we wszystkich, nawet najdrobniejszych sprawach, hamując tym samym jego rozwój.

Sposoby promowania przez szkołę postawy przedsiębiorczej wśród uczniów

Edukacja na rzecz przedsiębiorczości może obejmować trzy grupy: wiedzę (uczymy się, jak zrozumieć przedsiębiorczość), umiejętności (uczymy się, jak być przedsiębiorczym) oraz postawy (uczymy się, jak stać się przedsiębiorcą)¹⁰. Przy czym aby uczeń cechował się postawą przedsiębiorczą, powinien posiadać pewne kompetencje w tym zakresie.

Jednym ze sposobów promowania przez szkołę postawy przedsiębiorczości wśród uczniów jest rzetelne prowadzenie zajęć z podstaw przedsiębiorczości. Przedmiot ten został wprowadzony obligatoryjnie do szkół ponadgimnazjalnych w 2002 roku¹¹. W programie nauczania tego przedmiotu dla szkół ponadgimnazjalnych, opracowanym przez M. Niesłuchowskiego, znajdują się między innymi zagadnienia dotyczące „człowieka przedsiębiorczego” i „rynku pracy”. Według wybranych treści programowych w ramach pierwszego działu uczeń:

- przedstawia cechy, jakimi charakteryzuje się osoba przedsiębiorcza;
- rozpoznaje zachowania asertywne, uległe i agresywne; odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej;
- rozpoznaje mocne i słabe strony własnej osobowości; odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej (...) ¹².

¹⁰ Por. J. Heinonen, S.A. Poikkijoki, *An Entrepreneurial Directed Approach to Entrepreneurship Education: Mission Impossible?*, „Journal of Management Development” 25 (2006) 1, s. 83.

¹¹ Por. M. Tracz, *Rola i znaczenie podstaw przedsiębiorczości w kształceniu ogólnym*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2006/2, s. 223.

¹² M. Niesłuchowski, *Program nauczania podstaw przedsiębiorczości w zakresie podstawowym dla szkół ponadgimnazjalnych – Krok w przedsiębiorczość*,

Natomiast według działu „rynek pracy” uczeń:

- omawia mierniki i skutki bezrobocia dla gospodarki oraz sposoby walki z bezrobociem;
- wyjaśnia motywy aktywności zawodowej człowieka;
- analizuje własne możliwości znalezienia pracy na rynku lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim;
- wyszukuje oferty pracy, uwzględniając własne możliwości i predyspozycje (...);
- sporządza dokumenty aplikacyjne dotyczące konkretnej oferty pracy;
- przygotowuje się do rozmowy kwalifikacyjnej i uczestniczy w niej w warunkach symulowanych (...) ¹³.

Są to wymogi, jakie stawia przed dorosłymi dzisiejszy rynek pracy. Nabycie podstawowych umiejętności z tego zakresu nie tylko może zwiększyć szansę na pozyskanie oczekiwanej pracy, ale także bezpośrednio wpłynąć na decyzję o rozpoczęciu działalności gospodarczej. W obecnych czasach jest to niekiedy jedyna droga do zarabiania pieniędzy oraz realizacji własnych – młodzieńczych marzeń i dążeń.

Oprócz zajęć z zakresu podstaw przedsiębiorczości, nauczyciele u uczniów mogą kreować postawy przedsiębiorcze poprzez angażowanie dzieci i młodzieży do wykonywania różnych zadań, na przykład do pomocy przy organizacji przedstawienia szkolnego i innych wydarzeń. Powierzone zadania powinny być adekwatne do wieku ucznia i wymagać od niego kreatywności oraz zaangażowania.

Nauczyciele także samą swoją postawą i relacją z drugim uczniem mogą utrzymywać pozytywne wzorce, mające wpływ na rozwój cech przedsiębiorczych, poprzez zachęcanie uczniów do wypowiedzenia własnego zdania, dzielenia się swoimi pomysłami, a także poprzez aktywowanie do pracy na lekcji przy użyciu atrakcyjnych metod i technik nauczania. Istotne jest także pobudzanie wyobraźni, uczenie współpracy w grupie oraz promowanie otwartego komunikowania się z innymi.

Współcześnie rola nauczyciela nie sprowadza się jedynie do przekazywania treści zawartych w programie nauczania, ale

s. 5, <http://www.nowaera.pl/index2.php?option=com_pomoce&format=raw&task=ajax&id=6&pid=12817> (dostęp: 13.05.2014).

¹³ Tamże, s. 7.

także coraz częściej akcentuje się kwestię dotyczącą wychowania młodego pokolenia. Stąd też

ogromny wpływ na formowanie przedsiębiorczego myślenia u dzieci już od przedszkola ma przygotowanie nauczycieli do wprowadzania na zajęcia odpowiednich gier edukacyjnych i zabaw modelujących postawę przedsiębiorczą¹⁴.

W celu podniesienia atrakcyjności kształcenia w zakresie przedsiębiorczości istnieje zapotrzebowanie wśród nauczycieli na nowe narzędzia dydaktyczne. Jedną z inicjatyw, które miały się temu przysłużyć, był projekt „Jestem przedsiębiorczy”, mający na celu wprowadzenie do polityki rozwoju nowych narzędzi pomocnych w procesie dydaktycznym w zakresie nauczania i promowania postaw przedsiębiorczych u uczniów szkół ponadgimnazjalnych z obszaru Wielkopolski, w ramach nauczania przedmiotu „podstawy przedsiębiorczości” i nowego przedmiotu „ekonomia w praktyce”¹⁵.

W ramach projektu „Jestem przedsiębiorczy” zostały wypracowane trzy narzędzia dydaktyczne, które można by stosować w kształceniu wyżej wymienionych przedmiotów, a należą do nich:

- narzędzia do badania 11 kompetencji przedsiębiorczych (diagnozujące mocne i słabe strony ucznia w tym zakresie), generujące automatyczne potrzeby szkoleniowe i związane z tym system szkoleń na podstawie materiałów do prowadzenia zajęć edukacyjnych z uczniami w zakresie 11 kompetencji na dwóch poziomach: podstawowym (niwelującym braki) i rozszerzonym (rozwijającym potencjał uczniów);
- gra dydaktyczna Headmaster, oparta na pytaniach obejmujących program nauczania przedmiotu podstawy przedsiębiorczości (tworzonych w ramach projektu we współpracy z nauczycielami przedsiębiorczości);
- gra Innowacyjny Producent Komputerów (IPK), będąca symulacją prowadzenia firmy, przeznaczona do wykorzystania między innymi w ramach przedmiotu ekonomia w praktyce, ale także innych przedmiotów (np. w szkołach zawodowych

¹⁴ H. Wąsik, *Nauczanie przedsiębiorczości w kontekście integracji europejskiej*, art. cyt., s. 487.

¹⁵ Por. T. Rachwał, *Jestem przedsiębiorczy – kształtowanie postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży z wykorzystaniem innowacyjnych metod i narzędzi. O projekcie*, Poznań 2013, s. 6.

związanych z prowadzeniem własnej firmy) oraz zajęć (po-zalekcyjnych, kółek zainteresowań itd.)¹⁶.

Kształtowanie postaw przedsiębiorczych u młodzieży ponad-gimnazjalnej może być realizowane nie tylko poprzez uczęsz-czanie na zajęcia z „podstaw przedsiębiorczości”. Poszczególne przedmioty humanistyczne, przyrodnicze czy matematyczno-fizyczne także mogą prowadzić do osiągnięcia tego celu. Ich znaczenie w kształtowaniu postawy przedsiębiorczej zostało szczególnie opisane w jednym z artykułów przez Z. Ziolo, po-niżej wymieniono jedynie niektóre przykłady:

- geografia: analiza zróżnicowania przestrzeni przyrodniczej oraz jej wpływ na kierunki, poziom i możliwości rozwoju spo-łecznego, gospodarczego, kulturowego w drodze do wzrostu przedsiębiorczości (...);
- matematyka: zwracanie uwagi, że przekazywane treści są niezbędne do opanowania umiejętności precyzyjnego my-ślenia (definiowania, określania wzajemnych relacji, możli-wości przewidywania), które jest podstawą do zdobywania kwalifikacji dla współczesnego rozwoju¹⁷.

Pojęcie „przedsiębiorczego kształcenia”

Warto także wspomnieć o przedsiębiorczym kształceniu, we-dług którego założen każdy z uczniów posiada pewien potencjał przedsiębiorczości. Do jego uzewnętrznienia służą odpowiednie działania edukacyjne, ukierunkowane na rozwój umiejętności i kompetencji charakterystycznych dla osoby przedsiębiorczej. W ramach kształcenia przedsiębiorczego na nauczycielu spo-czywają następujące zadania: wzmacnianie uczniów w ucze-niu się i szukaniu odpowiedzi na pytania „co?”, „jak?”, „dlacze-go?”, uświadamianie uczniów o ich odpowiedzialności za własne kształcenie i decyzje dotyczące dalszej ścieżki edukacyjnej i za-wodowej, kształtowanie u uczniów zdolności swobodnego wypo-wiadania swojego zdania i umiejętności obrony własnych argu-mentów. Nauczyciel w odniesieniu do własnej osoby powinien:

¹⁶ Tamże, s. 13-14.

¹⁷ Z. Ziolo, *Miejsce przedsiębiorczości w edukacji*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2012/8, s. 14.

poszerzać własne kompetencje, stosować innowacyjne metody nauczania, dawać uczniom możliwość uczenia się poprzez działanie przy wykorzystaniu różnorodnych doświadczeń, ćwiczeń czy zadań projektowych. Wskazane jest także, aby nauczyciel był elastyczny i otwarty na potrzeby edukacyjne uczniów oraz aby umiał się przyznać do tego, że nie zna wszystkich odpowiedzi na pytania uczniów¹⁸. Takie kształcenie może dać lepsze rezultaty, ponieważ „zmusza” ucznia do samodzielnego poszukiwania i zdobywania wiedzy poprzez własne doświadczenie.

Nauczanie przedsiębiorcze polega zatem na: uczeniu się od siebie nawzajem, uczeniu się poprzez działanie, poprzez debaty, wymianę informacji, poprzez własne odkrywanie, poprzez interakcje z wieloma osobami, uczenie się w nieformalnym, elastycznym środowisku oraz uczenie się metodą prób i błędów¹⁹. Stoi ono w wyraźnej opozycji do klasycznego modelu kształcenia, opierającego się na metodach podających, w których uczeń jedynie jest odbiorcą treści wypowiedzianych przez nauczyciela.

Tranzycja młodzieży na rynek pracy

W niektórych krajach, jak na przykład w Wielkiej Brytanii, prowadzone są programy wsparcia tranzycji młodzieży na rynek pracy, które polegają na: przygotowaniu uczniów do pracy poprzez różne programy (rozwoju kariery, spotkania z doradcami zawodowymi, zajęcia z przedsiębiorczości), tworzeniu grup samopomocowych i grup wsparcia dla młodzieży, kończącej naukę w szkole i poszukującej pracy, prowadzeniu indywidualnego doradztwa zawodowego, przekazywaniu rzetelnych informacji o rynku pracy, aby uświadomić młodzieży, jaka jest aktualna sytuacja na rynku pracy, mentoringu dla uczniów wkraczających na rynek pracy²⁰.

¹⁸ Por. J. Cotton, *Enterprise Education Experience, Durham University Business School. Materiały na kurs*, Durham 1996, s. 5.

¹⁹ Por. K. Wach, *Edukacja na rzecz przedsiębiorczości wobec współczesnych wyzwań cywilizacyjno-gospodarczych*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2013/9, s. 253.

²⁰ Por. B. Rożnowski, *Przechodzenie młodzieży z systemu edukacji na rynek pracy w Polsce. Analiza kluczowych pojęć dotyczących rynku pracy u młodzieży*, Lublin 2009, s. 245.

Aby ułatwić młodym ludziom przejście z systemu edukacji na rynek pracy i stopniowo kształtować u nich postawę przedsiębiorczości, należałoby wprowadzić do szkół zajęcia przygotowujące w odpowiedni sposób uczniów na wszystkich szczeblach kształcenia (przykładem może być „Partnerstwo na rzecz przejścia ze szkoły do pracy z Kolorado”)²¹. Począwszy od szkoły podstawowej, dzieciom powinno się uświadamiać szeroki wachlarz możliwości wyboru drogi zawodowej, a także uczyć „kultury pracy”, poprzez tłumaczenie, jak być dobrym pracownikiem, na czym polegają relacje z innymi współpracownikami itp. Na dalszym etapie edukacji uczniowie poznawaliby większy zasób możliwości wyboru ścieżki zawodowej, a nauczyciele w dalszym ciągu kształtowaliby w nich właściwe nawyki pracownicze. Na ostatnim szczeblu kształcenia działania te można by było poszerzyć o dostarczanie konkretnych doświadczeń związanych z wybranymi miejscami pracy²².

Trudności w promowaniu postaw przedsiębiorczych w szkole

Według T. Rachwała problem w realizacji przedmiotu „podstawy przedsiębiorczości” tkwi w braku odpowiednich narzędzi dydaktycznych, które przyczyniałyby się do stosowania aktywizujących metod nauczania. Najczęściej nauczyciele na lekcjach wykorzystują podręcznik, zeszyt ćwiczeń oraz materiały statystyczne, rzadko natomiast mają możliwość korzystania w trakcie zajęć z multimediów, które podniosłyby atrakcyjność przeprowadzanych zajęć²³. Obecnie istnieje szereg możliwości uatrakcyjnienia zajęć lekcyjnych, poprzez zastosowanie różnych metod i technik, które mają na celu łatwiejsze przedstawienie programu, a także przyswajanie wiedzy przez uczniów. W szczególności taki przedmiot jak „podstawy przedsiębiorczości” winien być prowadzony w sposób innowacyjny, zawierać szeroką gamę metod, innymi słowy powinien być bliższy praktyce niż li tylko teorii.

²¹ Por. tamże, s. 245-246.

²² Por. tamże, s. 246.

²³ Por. T. Rachwał, *Jestem przedsiębiorczy – kształtowanie postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży z wykorzystaniem innowacyjnych metod i narzędzi. O projekcie*, dz. cyt., 12.

W przeciwnym wypadku stanie się jedynie kolejnym przedmiotem do zaliczenia, a w konsekwencji nie odegra swojej doniosłej roli.

Innym problemem tkwiącym w prowadzeniu zajęć z „podstaw przedsiębiorczości” jest zbyt mała liczba godzin przysługująca na realizację tego przedmiotu. Można się zastanawiać, czy uczeń przez ten czas (1 lub 2 godziny w tygodniu) będzie w stanie nabyć wiedzę, rozwijać swoje umiejętności, nie mówiąc już o kształtowaniu u niego postaw przedsiębiorczych. Jednym z przejawów postawy przedsiębiorczej jest samodzielność. Tymczasem badania Eurostatu (za 2010 rok) wskazują, że prawie 41% osób między 25. a 34. rokiem życia mieszka z rodzicami²⁴.

Problem tkwi także w realizacji pozostałych przedmiotów, które powinny promować postawy przedsiębiorcze wśród uczniów, ponieważ

niewłaściwie analizowanie treści poszczególnych przedmiotów może (...) obniżać aspiracje młodego człowieka oraz ograniczać możliwości wykorzystania jego wartości intelektualnych²⁵.

Z badań wynika, że nauczyciele dostrzegają wiele słabych stron kształcenia biznesowego w świetle programów nauczania, takich jak: zbyt krótki czas realizacji programu nauczania, a co za tym idzie, brak czasu na korzystanie z metod aktywizujących, brak tematów dotyczących aktualnych wydarzeń społecznych, gospodarczych i politycznych oraz zbyt mało tematów z zakresu kształcenia przedzawodowego²⁶.

Trudności mogą się pojawić także w przypadku nauczycieli wykazujących się postawą autorytarną w stosunku do młodzieży, tłumiących u uczniów aktywność, twórczość oraz zdolność do krytycznego myślenia. Głównie osoby przyzwyczajone do klasycznego modelu nauczania mogą hamować rozwój cech przedsiębiorczych.

²⁴ Por. T. Brzozowski, *Status przedsiębiorczości w warunkach kryzysu edukacji*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2013/9, s. 265-266.

²⁵ Z. Ziolo, *Miejsce przedsiębiorczości w edukacji*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2012/ 8, s. 15.

²⁶ Por. S. Kurek, T. Rachwał, M. Szubert, *Kształtowanie kompetencji biznesowych uczniów gimnazjum w świetle opinii nauczycieli na podstawie wyników badań prowadzonych w ramach europejskiego projektu FIFOB*, art. cyt., s. 30.

Podsumowanie

W społeczeństwie opartym na wiedzy najbardziej przydatnymi umiejętnościami na rynku pracy są: zdolność szybkiego uczenia się nowych rzeczy, kreatywność, samodzielność, zdolność szybkiego rozwiązywania problemów, umiejętność pracy w zespole, dostosowania się do zmieniających się warunków, odporność na stres, radzenie sobie w sytuacjach trudnych i nietypowych. Wybór pożądaných kompetencji zależy jest od rodzaju wykonywanej pracy, dlatego ważne jest, aby uczniowie umieli określić, na jakie stanowisko najbardziej się nadają, poprzez dokonanie wglądu w swoje umiejętności.

Przekazywanie informacji dotyczących sytuacji na rynku pracy i pomoc w wyborze odpowiedniej dla danej osoby drogi kariery zawodowej mogłyby wpłynąć na obniżenie bezrobocia wśród osób młodych. Posiadanie wyższego wykształcenia przestało stanowić gwarancję znalezienia pracy, co może wynikać z

niskiej jakości kształcenia na poziomie wyższych uczelni (...), ale też z niedopasowania profili kształcenia do potrzeb rynku (brak inżynierów, nadmiar „humanistów” i „zarządczy”) ²⁷.

Szkoła obecnie pełni (albo pełnić powinna) dość istotną funkcję w przygotowaniu młodzieży do aktywności na rynku pracy. Począwszy od przygotowania teoretycznego, dzięki któremu uczniowie dowiadują się, jak napisać CV, list motywacyjny czy jak przeprowadzić rozmowę kwalifikacyjną, poprzez kształtowanie odpowiednich postaw. Cel ten realizowany jest poprzez prowadzenie zajęć z podstaw przedsiębiorczości (oraz innych przedmiotów), a także jest wynikiem pracy nauczyciela (przedsiębiorczego), który rozwija w uczniach kreatywność, aktywność, pewność siebie oraz inne predyspozycje świadczące o przedsiębiorczości.

²⁷ B. Rożnowski, *Przechodzenie młodzieży z systemu edukacji na rynek pracy w Polsce*, dz. cyt., s. 48.

BIBLIOGRAFIA

- Brzozowski T., „Przedsiębiorczość” – pojęcie polisemiczne czy niewłaściwie rozumiane? Próba systematyzacji, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2007/3, s. 196-203.
- Brzozowski T., Status przedsiębiorczości w warunkach kryzysu edukacji, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2013/9, s. 258-272.
- Cotton J., *Enterprise Education Experience, Durham University Business School*, Materiały na kurs, Durham 1996.
- Heinonen J., Poikkijoki S.A., *An Entrepreneurial Directed Approach to Entrepreneurship Education: Mission Impossible?*, „Journal of Management Development”, 25 (2006) 1, s. 80-94.
- Kilar W., Kurek S., Rachwał T., *Kształtowanie kompetencji osobistych i społecznych w szkolnictwie zawodowym dla sektora handlu detalicznego w świetle opinii partnerów społecznych*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2013/9, s. 273-288.
- Kurek S., Rachwał T., Szubert M., *Kształtowanie kompetencji biznesowych uczniów gimnazjum w świetle opinii nauczycieli na podstawie wyników badań prowadzonych w ramach europejskiego projektu FIFOB*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2012/8, s. 24-36.
- Niesłuchowski M., *Program nauczania podstaw przedsiębiorczości w zakresie podstawowym dla szkół ponadgimnazjalnych – Krok w przedsiębiorczość*, <http://www.nowaera.pl/index2.php?option=com_pomoce&format=raw&task=ajax&id=6&pid=12817> (dostęp: 13.05.2014).
- Pielak E., *Przedsiębiorczość w edukacji szkolnej*, w: *W kręgu wychowania i pracy*, red. L. Marszałek, A. Solak, Wydawnictwo LABOR, Warszawa 2010.
- Rachwał T., *Jestem przedsiębiorczy – kształtowanie postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży z wykorzystaniem innowacyjnych metod i narzędzi. O projekcie*, Poznań 2013.
- Rachwał T., *Ocena projektu zmian podstawy programowej podstaw przedsiębiorczości (przedstawionej przez MEN w 2008 roku w ramach reformy systemu edukacji)*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2009/5, s. 349-371.
- Rożnowski B., *Przechodzenie młodzieży z systemu edukacji na rynek pracy w Polsce. Analiza kluczowych pojęć dotyczących rynku pracy u młodzieży*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009.
- Tracz M., *Rola i znaczenie podstaw przedsiębiorczości w kształceniu ogólnym*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2006/2, s. 222-225.
- Wach K., *Edukacja na rzecz przedsiębiorczości wobec współczesnych wyzwań cywilizacyjno-gospodarczych*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2013/9, s. 246-257.
- Wąsik H., *Nauczanie przedsiębiorczości w kontekście integracji europejskiej*, w: *Przedsiębiorczość w warunkach integracji europejskiej*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2010/6, s. 486-492.
- Zioło Z., *Miejsce przedsiębiorczości w edukacji*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2012/8, s. 10-23.